

ורטיגו כוח האיזון, פעילות בתיכון לאומנויות, מסמך מסכם

"למצוא את החופש בתוך ההגבלה"

"הייתי רוצה שנמשיך יותר להתפתח ולעבוד עם הנכים כי זה משהו מאד-מאד מיוחד ונורא שונה, ומאד-מאד כיף גם [...] בדרך כלל אני לא רגילה לתקשר עם אנשים עם מוגבלות כזאת אז פתאום למצוא איזה קשר, גם דרך מגע, זה היה כיף [...] גם כל פעם גיליתי משהו, זה תמיד סיקרן אותי מחדש, יכולתי להמשיך ככה שעות; גיליתי איך אפשר להפוך מוגבלות דווקא למשהו, למצוא את החופש בתוך ההגבלה. וזה משהו שלא ידעתי, שהיה כיף לגלות אותו [...] גם גיליתי את היופי בפשטות, גם בריקוד, שיש לנו את כל הקטע שאנחנו מרימים ידיים, כמה זה יכול להיות מיוחד." (תלמידה במגמת המחול בשיחה על חוויות מסכמות מפרויקט כוח האיזון תשע"ו)

במהלך שנת הלימודים האחרונה צפיתי מדי שבוע בפעילות אותה יצרו והובילו חי כהן וטלי ורטהיים במגמת המחול של כיתה י' בתיכון לאומנויות בירושלים. בפעילות זו, המשלבת בין תלמידות מגמת המחול לבין משתתפים בעלי מוגבלויות מבית הספר אילנות, המשתתפים מתנסים בסדנאות קונטקט אימפרוביזציה משולבות ויוצרים מופע המוצג על הבמה בסוף השנה. היצירה השנה התבססה על דואט של טלי וחי אותו המשתתפים תרגמו ויצרו מחדש ליצירה קבוצתית משולבת. צפיתי בפרויקט מתחילתו, ממפגש ההיכרות הראשוני בבית הספר אילנות, ועד לסופו, כולל שני ימי ההופעות והמפגש המסכם בבית הספר אילנות, במסגרת מחקרי על מחול משולב בישראל ובארה"ב (במהלך 2013-15 צפיתי במחול מקצועי משולב בארה"ב). לאחר תצפיות אלו אני מעריכה כי נקודת החוזק הגדולה ביותר של הפרויקט היא היכולת שלו לעורר שאלות ביקורתיות בקרב התלמידות כגון: מהי יכולת? מהו ריקוד? מהי אומנות? ואולי הכי חשוב, מהם יחסים בין בני אדם? וליצור דיאלוג המקדם יחסים של הדדיות והקשבה, לא רק דרך מילים אלא גם באמצעות הגוף.

כמעט ואין בנמצא (בארץ ובעולם) מקומות המשלבים אנשים עם ובלי מוגבלויות בהקשר שאינו טיפולי או שיקומי. בלימודי מוגבלות מכנים את רוב האינטראקציות בין אנשים עם וללא מוגבלויות "אייבליסט" (ableist) – כאלו המבטאות את נקודת המבט השיקומית של החברה הרחבה, ומתייחסות למוגבלות כ"בעיה" שיש לתקן, לרפא או להתגבר עליה. הפרויקט של כוח האיזון לעומת זאת מפגיש בין משתתפים עם וללא מוגבלויות בהקשר שאינו טיפולי או שיקומי אלא אמנותי. בנוסף, המשתתפים מקבלים מקום כשווי ערך, כאלו שיש להם מה לתרום, כל אחד מגופו וניסיונו הייחודי. בהקשר זה, המוגבלות אינה "בעיה" אלא הזדמנות, והיא מאפשרת דרכים חדשות לזוז, להבין תנועה, ולחשוב על המושג "מחוור גופנית."

במהלך התצפיות בפעילות והשיחות עם המשתתפות ראיתי אין ספור פעמים את הנורה הזאת שנדלקת מעל ראש התלמידות כשכיסא הגלגלים או האופן בו המשתתפים עם המוגבלויות זזים ומעבדים מידע היוו השראה לתנועה חדשה, ולהבנה של תזוזה במרחב. פתאום אברי גוף כמו סנטר, מצח, ואוזניים היו כאלו שהובילו תנועה ממקומות מסקרנים ומפתיעים. תנועות קטנות של הראש והידיים קיבלו יופי מיוחד משלהם ועולם עשיר ומלא. "גיליתי את היופי בפשטות," כמו שאמרה התלמידה בציטוט הפותח. טלי וחי הדגישו את המפגש עם המוגבלות כדרך ללמוד על "אין סוף אופציות" של תנועה, וגרמו לתלמידות להבין שחוסר תנועה הוא לא ההיפך מתנועה: אפשר לזוז גם כשלא זזים, דרך מגע ונשימה, ולהשתמש בגוף אחד של השנייה כמקור השראה. "באמת מה שאנחנו מחפשים הוא לראות עם מה אפשר לעבוד, ולא עם מה אי אפשר. מה כן אפשר," אמר חי באחד השיעורים הראשונים. "מי שנמצא בכיסא גלגלים ממונע, יש לזה יתרון," הסבירה טלי. "הוא יכול לחצות חלל בצורה נקייה ובהירה. אתם יכולים לשחק עם זה, לבוא מאד מהר למישהו ולראות את ההפתעה שקורית כשחוצים את החלל." גם התלמידות בטאו גישה דומה למוגבלות כאשר למדו להתייחס אליה כאפשרות והזדמנות. כפי שאמרה אחת מהן: "למדתי שאין גבול לתנועה. שנגיד ראיתי את טלי וחי עושים את הקטע [עליו התבססה היצירה], הם עשו דברים שלא חשבתי ש... קודם כל לא חשבתי שיש דברים ספציפיים שהם יכולים לעשות, ודבר שני על היופי, שגם אם אתה מוגבל, או לא יכול לעשות הכל, זה עדיין יכול להיות יפה כשאתה יודע איך לעשות את זה."

טלי וחי אכן הדגישו במהלך השנה לתלמידות את חשיבות ה"חיבור לתנועות" של המשתתפים מאילנות. קבוצת הבנות שעבדה עם משתתפת בעלת מוגבלות קוגניטיבית למשל, למדה (בכוחות עצמה, מתוך היכרות אישית ושיחות איתה כשוות ערך) לתת לכל תנועה מילה או סיפור קטן כמו "קשת", "עכבר", "כדור", ולשנות

את קצב התנועה בהתאם לאופן ההבנה שלה. "למדנו להפוך את זה למשהו שיהיה לה יותר נוח," הסבירה אחת התלמידות שעבדה עם אותה משתתפת. "היינו כל כך גאות בה," התלמידה סיכמה בהתרגשות. "באמת, כל פעם שהיא הצליחה איזה משהו, זה... התמלאתי פשוט גאווה, זה היה כל כך נחמד וכיף." התלמידות שעבדו בתחילת השנה עם משתתף בעל תנועה מוגבלת יחסית המשתמש בכסא גלגלים ממונע, קיבלו ממנו רעיונות לתנועה עם כף היד והראש והצליחו להבין את העוצמה שיכולה להיות לסיבוב איטי של הראש. הקבוצה שעבדה עם משתתף אחר המשתמש בכסא גלגלים ממונע שהגיע ללא כל רקע בתנועה, למדה על המהירות והיציבות של כסא מהסוג הזה, ובשיעור שהתמקד בהעברת ומתן משקל התלמידות חקרו, ביחד עם אותו משתתף, את היכולות שהכסא מאפשר להן כרקדניות. אחת התמונות הזכורות לי ביותר מהשנה היא מאותו שיעור, כאשר אותו משתתף יושב בכסא, מחייך מאוזן לאוזן; אחת הבנות עומדת על הכסא תוך שהיא משתמשת בידיות שלו כשהמשתתף שיושב עליו מייצב אותה, ורקדנית אחרת משתמשת ביציבות של הכסא למתן משקל ועשיית מעין גלגלון.

העבודה המשותפת והפרויקט בכללותו פיתחו את יכולותיהן של התלמידות במספר רמות:

1. ברמת המחול, התלמידות למדו טכניקות תנועה חדשות וגישה אחרת לגוף. הן למדו, בעזרת החשיפה לגופים שונים משלהן והעבודה הצמודה עם המשתתפים על מרכז כובד, עבודה עם דימויים, חיבור בין תנועה לנשימה, נאמנות ל"אימפולס" של הגוף, עבודה עם הקרקע ועם כסא גלגלים או אביזרים אחרים שמחברים לקרקע, ולמדו להיות "שותפות פעילות" בתוך התנועה, כל אחד/ת עם הגוף שלו/ה. התלמידות חדדו את הבנת האופן בו המוזיקה תומכת ביצירתיות, וחקרו מרכיבים של תנועה כמו קצב, מתח, סקרנות, ניגוד, נוכחות, בהירות, פנים וחוץ, מגע, מרכז כובד, צבע, וירטואוזיות, ומקצב – וכיצד דברים אלו באים לידי ביטוי בגופים שונים מאד אחד מהשני, כאלו המשתמשים בעזרים שונים, ובעלי רקע שונה במחול. במפגש הזה המרכיבים הרגילים של תנועה (כמו ההנחה הבסיסית שתנועה מתרחשת בהליכה על שתי רגליים) היו חייבים לעבור פירוק, חקר, והרכבה מחדש.

התלמידות למדו גם טכניקה ייחודית של תרגום של תנועה מגוף אחד לשני: טכניקה מרכזית במחול משולב, שמחויבת בגלל המגוון הגופני. התלמידות למדו את רזי התרגום של התנועה, שכולל חיפוש של המהות שלה, והבנה כיצד ניתן לתרגם את המהות הזו לגופים שונים. חשוב לציין גם שהן התנסו בתרגום רב כיווני- כזה שקורה גם מהאדם עם המוגבלות למשתתפת ללא המוגבלות, כשהיא זו שלקחה תנועה ממנו והייתה צריכה להתאים אותה לגופה. במהלך השנה המילים "חקר" ו"התנסות" חזרו על עצמן שוב ושוב, והתלמידות קיבלו הזדמנות לחוות מעבדה של תנועה, שיווי משקל ותזוזה. כפי שכתבתי ביומן השדה שלי בינואר: "השונות לא נעלמת במפגש הזה אלא נטמעת בו, מוכלת לתוכו. היצירה כוללת גל של ידיים, גוף אנושי, של אברי גוף, ידיים, רגליים, כסאות, גבהים, גדלים."

2. ברמת היחסים החברתיים, התלמידות למדו על הדדיות וכבוד אחד לשני ולאדם שונה מהן. במהלך כל התרגילים הבנות למדו לעבוד עם המשתתפים בהדדיות ושיתוף, ולמדו למשל שלא מזיזים משהו/י ללא רצונו או כשהוא פסיבי. יכולתי לראות שהן מיישמות את הדברים האלו גם על עצמן והיחסים ביניהן, ואני בטוחה שהדבר חלחל ליחסים החברתיים שלהן באופן כללי. התרגילים הדגישו למשל "הקשבה עדינה", כפי שמכנים אותה טלי וחי, "להיות המשך אחד של השנייה", ולהבין כיצד ניתן ליצור תנועה מתוך "יחסי דברות". את הדברים האלו הביעו בצורה מרגשת תלמידות במפגש המסכם, כשהתייחסו לתחושות שלהן בסוף השנה. "הסוף וההתחלה היו נורא שונים אחד מהשני," אמרה אחת התלמידות:

"כי בהתחלה, אני הגעתי לסטודיו ואילנות נכנסו, והיה כזה, היה סוג של ריחוק ולא היה כל כך ברור איך אנחנו הולכים לעבוד ביחד ומה הולך לצאת מזה. וככל שהזמן עבר והתקדם, אז חוץ מזה שהצלחנו ליצור משהו באמת מאד מעניין ויפה על הבמה, אז גם הצלחתי להכיר את האנשים שמעבר למה שאני רואה. הצלחתי לדבר, ולראות דברים שלא חשבתי שיש. וזה היה נורא, זה היה מאד... מחזק עבורי, כל המפגש הזה איתם."

3. ברמה הקוגניטיבית הרחבה יותר, התלמידות קיבלו הזדמנות ייחודית לחוות חיבור בין עולמות משמעות שבדרך כלל נתפסים כמנוגדים ורחוקים זה מזה: מחול ומוגבלות. לא רק שלמדו שאין

מדובר בהפכים, אלא חיברו בין העולמות האלו דרך מגע של גוף בגוף. "זה משהו שאני חושבת שלא כל בן אדם יכול לעבור, או רוצה בכלל לעבור," תלמידה סיכמה:

"וזה נורא מחבר בין נפשות ולא כבן אדם כזה ובן אדם כזה, יותר נשמה לנשמה. ואז... כשיש את כל המגע, שהתחלנו אותו עם הקונטקט, זה יותר אפילו, מרגישים את החום גוף. והחום גוף הזה זה משהו שיש לכולם. ולכל אחד יש את זה. ואז יש הראייה של המעבר. שאין את הראייה הוויזואלית יותר. שיש את הראייה לתוך הבן אדם. לתוך הפנימיות. ו... זה משהו שאני חושבת שנורא חשוב ללמוד. לעשות את זה עם כל בן אדם."

לסיכום, כמי שצפתה בפרויקט מהצד, ותיעדה תגובות של תלמידים ותלמידות לאורך השנה כולה, אני תומכת מאד ברעיון להרחיב את הפרויקט לשנתיים. הדבר עלה כצורך מהמשתתפות, שהיו מעוניינות להרחיב את הפאן הסדנאי של הפרויקט אבל במקביל לא לוותר על ההופעה על הבמה שיש לה חלק חשוב בנראות שניתנת לפרויקט ולמחול משולב (תלמידות הדגישו את העבודה על יצירה למטרה של עלייה לבמה כחשובה). הרחבת הפרויקט תאפשר גם להעמיק את הקשרים שנוצרים בעבודה מהסוג הזה, אותם הדגישו גם התלמידות עצמן. "אני חושבת שזה קשר שהוא חזק," אמרה אחת המשתתפות. "בנינו איזה שהוא קשר שהוא גם מעבר לזה שהיינו ביחד כל השנה, אני חושבת שגם בתור, דיברנו גם סתם מעבר למה עושים עכשיו איזה תנועה, בתור חברים." עבודה קבוצתית של שנתיים תאפשר את כל אלו, ותהווה שילוב בין סדנא להופעה שלא ניתן לעשות בשנת לימודים אחת. הפרויקט המתקיים בבית הספר הוא ייחודי לא רק בארץ אלא אף בעולם, ובעל משמעות וחשיבות חינוכית מהמעלה הראשונה. בתור מי שחוקרת מחול משולב זו השנה השלישית, ועוסקת בתיאוריות של תנועה, לימודי מוגבלות ודיאלוג חברתי, לאחר שנה של תצפית אני חושבת שחשוב שהפרויקט הזה יתקיים בעולם, ובטח ובטח בבית ספר, במקום חינוכי, ובמגמה שעיקרה עיסוק בגוף ותנועה. התיכון לאומנויות הוא מוביל הדגל בתחום זה.